

2020. február 24. – március 1.

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor

Találkozás
Bodrogi Gyulával

Szabó István
az alkotás lélektanáról

Film:
Élősködők
Az új pápa

Fotó: Lambert Attila

Terpeszugrásban már nem tudok kimenni a színpadra

Találkozás Bodrogi Gyulával

Bodrogi Gyula színművésznek meggyőződése, hogy a színházat elsősorban a közönségnek kell csinálni. Az idén nyolcvanhat éves, a közelmúltban Páger Antal-színészdíjjal kitüntetett ikon azt mondja, nehéz hazudni a színpadon, a #metoo-botrányról pedig felemás a véleménye. A nemzet színészeivel a Nemzeti Színházban beszélgettünk. Az öltözőjében adott interjúban arról is beszélt, hogy kemény munka van a hangjában, és szeret filmezni is, bár egy jó zenés-táncos filmet hiányol a filmográfiájából.

Voith Ági és Bodrogi Gyula színművész házaspár dedikált fotója eladó az egyik internetes licithelyen. Előre utalással tízezer forintért bárki megvásárolhatja, hirdeti az egyik rajongójuk. Mit jelent a sztárkultusz a mai magyar viszonylatban?

– Ez nagyon édes; nem is tudtam arról, hogy a neten üzérkednek a közösen dedikált régi fotóinkkal! Van kultusza a sztárságnak, de az autogram helyét a közös fénykép, a szelfi váltotta fel.

Hogy viszonyul az úton-útfélen kért közös szelfikhez?

– Aki sokra tartja magát, mert úgy gondolja, hogy ő valaki, az szokott berzenkedni. Van olyan, aki semmit sem tart magáról, azt meg idegesíti az ilyen kérés. Én úgy vagyok vele, hogy mivel szent meggyőződésem, hogy a színházat a közönségnek csináljuk, és ennél fogva nem igazán hiszek azokban a színházakban, amelyek azt mondják, hogy hatalmas nagy művészetet csinálunk, örömmel állok a közös fotózás elébe. Ha egy filmet csak ötszázan néznek meg, azt bukásnak nevezzük, de azért nem törlik a kínálatból. Ha egy könyv nem lesz bestseller, nem veszik a szerző fejét. Ha egy színpadi előadásra nem vesznek jegyet, akkor a darabot nem játsszák aznap. Ebben az úgynevezett előadóművészetben, amely előadón és közönségen múlik, mindig annyira marad fenn, amennyi a közönség fejében fennmarad. Nincs az, hogy majd az utókor beül a nézőtérre. És itt nem minőségről beszélek, hanem arról, hogy a színházcsinálónak elsődlegesen a közönség igényeit kell szem előtt tartania.

Ez egy sokak által elfeledett igazságot tartalmazó ars poetica, igaz?

– Mondom is legalább ötven éve, de nem hallgatták meg elegen.

Ez a szakmai rész. De mi a helyzet az erkölcsi vonatkozással, például a személyi hatalommal történő visszaéléssel, a zaklatás különböző formáival?

– Mostanában nagy divatja van egy undorító, színháziatlan, buta, tehetségtelen szokásnak: a szakmai belső ügyek kitérítésének. Elnézést kérek azoktól, akiket megbántok, de ha a rendező játékból megfogja a színésznő fenekét, az általában semmit nem jelent. Aztán ha annak a színésznőnek nem sikerül túlságosan jól a pályája, utólag esetleg a szexuális zaklatás üttökártyáját húzza elő a tarsolyából. Ha a rendező minősíthetetlenül beszél egy színésszel, az a pillanatnyi dühét igazolja. Sajnos néhány hónappal ezelőtt bekerült a köztudatba a zaklatószínház fogalom. Nincsenek zaklatószínházak, nem is voltak. Ugyanakkor annak az ügyét, aki valóban szexuális túlkapást követ el, előbb házon belül, aztán jogi úton is el kell intézni. Azért hangsúlyozom a négy fal közötti megbeszélést, mert ne-

künk az a dolgunk, hogy a közönséget este hét órától fél tízig elvarázsoljuk. Mi együtt játszunk a közönséggel. Teljesen mindegy, hogy tragédiára vagy komédiára, zenés vígjátékra vagy kabaréra jött, szórakozni akar. A szórakoztatásnak pedig nem ellentéte a művészet. A szórakoztatás ellentéte az unatkozás, márpedig amit a közönség un, hiába vannak benne csodálatos gondolatok, az nem színpadi siker. A színház azért van, hogy az emberek egy-egy előadásra beülve sírhassanak, nevetthessenek, feszült figyelemmel izgulhassanak a szereplőkkel együtt vagy értük. A színházba járók részt vesznek a szeánszban, ebben a furcsa játékban. Amikor a néző beül a Shakespeare-tragédiára, pontosan tudja, hogy III. Richárd nem fog mindenkit frankón megölni, aztán mégis végigizgulja az előadást, hogy valaki ölje már meg ezt a rohadékot. Mi, színészek, rendezők ezt akarjuk előhozni a nézőből, de ha állandóan lehúzzuk a leplet a magánügyeinkről, izléstelennek leszünk. Arról nem is szólva, hogy a többség nem ismeri a rendező munkásságát, így talán csak annyit mond a következő este, hogy: „Látod, fiam, ezek a gazemberek...”

Miként vélekedik a művészek ellen szexuális zaklatás vádjai miatt tett feljelentésekről?

– A köztörvényes bűnözést fel kell jeleníteni a rendőrségen. A közönségre csak az tartozik, hogy a megváltott jeggyel beüljön a nézőterre, és rájga le a körmét, ha bejön Rómeó, mert úgy látja, nem csak a Montague fiú, hanem az a másik rokonszenves fiatal, Júlia is szerelmes.

Mivel magyarázza a #metoo hullám népszerűségét?

– Egyre pletykaérzékenyebb a világ, ez a kiindulópont. Az emberi jogok képtelenségig menő túlértékelése a másik. A harmadik a molesztálás szörnyű vétségét elkövető művészek arcátlansága. De hadd árnyaljam a véleményemet! Azt hiszem, a politikusok szerepe a példamutatás. Azért választjuk meg őket, mert úgy gondoljuk, helyes irányelveket tudnak kijelölni és képviselni. Ha vétkeznek, lehúzzuk őket a sárba. Ha a sajtó felhívja a figyelmet arra, hogy a politikus hazugságokat beszél, lop és csal, akkor az jó. Az nem színház, az a valóság. Az, hogy néha színházat csinálnak belőle, más dolog. De a színházat bevinni a hírekbe, a tüntetésre nem jó ötlet.

Miért nem?

– Ha az esti híradóban azt látom, hogy két politikus vitatkozik, úgy gondolom, azt kellene megnézniük, hogy miben lehet igaz a másiknak. Én azt látnám szívesen, hogy azt mondja az egyik a másiknak: neked igazad van ebben, de ebben meg abban nem. Ehhez képest a vitakultúra eltűnt. A mostani felállásban a politikustársak azt figyelik, hogy mi rosszat mond vagy tesz a másik, sőt, az egyik oldal szinte boldog, ha a másik hibát követ el. A politikusnak azért kellene serénykednie, hogy a választópolgároknak jobb legyen. Abszolút nem értek a politikához, még a neveket sem tudom, de szokták mondani, hogy összefogás. Már magam is nevetek rajta, de kezdetben nem tudtam, hogy az Összefogás, amely felvette a Kormányváltás nevet, egy baloldali párt-szövetség. Úgy örültem, hogy végre a kormány és az ellenzék összeállt, erre kiderült: szó nincs róla. Azért nézem a profi bokszot, mert őszinte. Ott véresre veri egymást a két pacák, a végén kiáll a bíró, azt mondja, az egyik nyert, a másik veszített, azok ketten elfogadják az eredményt, majd összeölelkeznek. Néha, amikor tizenkét menetes meccseket nézek, csak azt várom, legyen már vége, aztán jöjjön a lényeg, a két bokszoló összeölelkezése.

Honnan tájékozódik?

– Az utóbbi pár évben nem olvasottságom, hanem nézettségem van, mert a televíziót rendszeresen nézem, megkísérlem a különféle irányultságú csatornákra tévedést is. Újabban örületesen bosszant, hogy azzal szembesülök: a legtöbb régi filmet

már legalább kétszer láttam. Ez valami gazdasági furfang; úgy képzem, a jogtulajdonos két fillérért odaadja a sugárzás jogát, de cserébe háromszor le kell játszani a filmet egy hónapban. A saját szerepeim is szembejönnek velem, különösen az ötvenes-hatvanas években készült filmekre gondolok, mint amilyen a *Külvárosi legenda* vagy *A Noszty fiú esete Tóth Marival*.

Hatvan éve van a pályán, a színpadon volt már Napóleon és kolduskirály, Willy Loman és Ben bácsi, Boffen Tóbiás és Volpone. A számtalan filmszerep mellett pedig olyan ikonikus rajzfilmhősök szinkronhangja, mint Süsü vagy Csörmeister. Nem fárad bele a megfeszített munkatempóba?

– Nem, mert a színházban a közönség javát mindig más és más nézők teszik ki. Újabb és újabb vágyam megfogni őket. Le-

is el tudja játszani Mozart hegedűverseit.

Tapasztalt valami nehézséget, amivel így nyolcvanotól napról napra meg kell birkóznia?

– Azt, hogy terpeszúgrásban már nem tudok kimenni a színpadra. Mostanában azt kérem az összes direktortól, hogy kicsi, jó szerepet adjanak nekem. Kezdetben minden színész arra vágyik, hogy csak ő legyen a színen, végig dumáljon, énekeljen, táncoljon. De idővel ez a vágy csökken. Ha fáradtan próbálna az ember megcsinálni a szerepet, nem járna sikerrel. Borzasztó nehéz hazudni a színpadon.

Kétszeres Jászai Mari-díjas, 2005 óta Kossuth-díjas, 2007 óta a Nemzet Színésze cím birtokosa, idén februárban pedig átvehette a Páger Antal-színészdíjat. Választhat szerepeket?

– Az évtizedes munkatapasztalat, a szakmai sikerek és címek lehetőséget teremtenek a választásra, de soha nem volt olyan vágyam, amiért körömszakadtáig küzdöttem volna. Megtisztelő, ha úgy érzik, egyik-másik szerepet én tudom eljátszani. Viszont sajnálom, hogy fiatalkoromban nem csináltak velem zeneszínházi filmet, azt ma szívesen megnézném.

Olyat, mint az Ének az esőben, vagy ahhoz hasonló, mint amilyen a Dirty Dancing – Pizskos tánc?

– Olyat, mint amilyenekben *Fred Astaire* vagy *Gene Kelly* szerepelt, persze nem olyan hatalmas, elképesztő statisztériát felvonultatva. Azt hiszem, a nyolcvanharmadik évemben le kell mondanom erről, a divatok kicselezték az álmomat. A filmkészítőknek nem volt igényük erre, a közönségnek talán lett volna. Éppen tegnap néztem Astaire magánszámát a golfütővel, zseniális! Hetvenegy évesen táncolt az Oscar-díj-átadón. De a kedvenem egy másik „mutatványa”. Az iskolájában, ahol tanított, a növendékek röpködtek, szaltóztak, végül félkörbe álltak, ő jobboldalról bejött, elsétált előttük, és ez volt a csúcspont. Borzasztóan szeretem, ha jó mozgású nők vannak a filmekben; *Ginger Rogers*, *Rita Hayworth*, *Ann-Margret*, *Debbie Reynolds* ilyen volt. Színpadon is szeretem, ha valamit kifejez a színésznő feje; ha a szája, a szeme, a teste átadja az állapotot, amit játszik.

Van bemelegítő módszere, amit a színpadra vagy a kamera elé lépés előtt végrehajt?

– Ami a hangomat illeti, az nem valami fényesen csengő kis izé, de felismerhető, nem mondom, hogy nem. Dicsekvésre semmi ok, bár azt sem állítom, hogy ingyen van, mert kemény munka van ebben.

Kell trenírozni magát?

– Naná! A hegedűművészeknek is kell, pedig már nagyon tudja, akár a háta mögött

Negyedéve fut a mozikban a Seveled című új romantikus komédia, amelyben Cserhalmi Györggyel, aki ugyancsak a nemzet színésze, epizódszerepet játszanak. Milyen emlékei vannak a forgatásról?

– Jól éreztük magunkat, de már a forgatókönyv olvasásakor hiányoltam, hogy a filmben nem jön elő többször a két öreg. Magát a filmet még nem láttam.

Száztízezren viszont megnézték, ezzel az utóbbi évek egyik legnépszerűbb magyar játékfilmje lett.

– Örülök a sikernek, bár ez a régi időkhez képest szerény. Emlékszem, a rendszerváltás előtt egymillió néző után kapott a rendező prémiumot. Hallom én is, hogy ez valami jó film, meg is nézem. A forgatáson is lehetett érezni, hogy a rendezőnek a kisujjában van a vígjátékkészítés. Mindent összevetve olyan, mintha a közönség végre visszatért volna a magyar filmhez. Ennek csak egy oka lehet: az, hogy jobb filmeket készítettünk, mint előtte. Nekem gyakran nem hiszik el, hogy a közönség egyben zseni, külön-külön viszont pontosan olyan hibbant, mint amilyen én vagyok. Azelőtt nyilvános főpróbákat tartottunk az előadás előtt a színházban, azokra mindig jöttek az unatkozó öregasszonyok. *Velenczey Pistának* mondtuk is, hogy „te, itt vannak a vén csoroszlyák”, erre ő megszólalt, „tudom, a te anyád, az én anyám.” Elnézést az illetlenségért, de ez is alátámasztja, hogy milyen fesztelének voltak a nyilvános próbák. És a nézői reakciókból kiválóan tudtunk dolgozni. Ha valami nagyon nem tetszett a közönségnek, azon változtattunk.

Mi volt Orosz Dénes ajánlata, amikor a Seveled egyik szerepére felkérte?

– Egyből igent mondtam neki, csak később olvastam el a jópofa könyvet. Az ember szeret filmezni, mert a film egy másik világ. Szokták kérdezni, melyiket szeretem jobban, a színházat vagy a filmet. Hát, melyiket: a túrós tésztát vagy a sült húst? Két merőben más dologról van szó. A filmen a rendező a legfontosabb, de sajnos akadnak olyan színházrendezők, akik filmrendezőnek képzelik magukat. Túlgondolják a szín-

pad adta lehetőségeket, három-négy történet is összezsúfolnak, a néző meg csak kapkodja a fejét. Én az elmúlt húsz évben talán öt-hat rendes filmben játszottam, a többi nem színpadi munkám hangoskönyv, szinkron, tévéfilm, sorozat volt.

Elégtétel volt ez a filmszerep?

– Valami olyasmi.

Mit tart élete legnagyobb színpadi sikerének?

– Á, nem tudom.

Melyik előadást játszotta a leghosszabb ideig?

– A *Mici néni két élete* című zenés vígjátékot kilenc éve játsszuk, most lesz a 150. előadás. Azelőtt két év alatt elértük a 150-et, manapság szinte minden színházban csak kétszer-háromszor játsszák a darabokat egy hónapban. Kezdem azt hinni, nem a siker számát annak, aki a műsortervről dönt.

Ma este Székely János Caligula helytartója című előadását játsszák a Nemzeti Színházban, háromnegyed óra múlva kell színpadra lépnie. Milyen volt Szász János filmrendezővel, az előadás rendezőjével dolgozni?

– Nagyon jó, mert érzékeny, figyelmes alkotó. Egyetlen dologban különböztünk

össze. Nem akartam, hogy Caligula szobra ilyen nagyszabású legyen, sokkal több lehetőség van egy kisebbben. Amúgy János papájával (*Szász Péter, író, filmrendező – M. M.*) is dolgoztam, nagyon bírtam őt.

Miként látják Agrippát, akit ebben az előadásban játszik?

– Agrippa a zsidók királya, aki áldozat lesz. Az észérvek mentén békét szeretne, de nem jár sikerrel. Végül kiderül, hogy csak nem azoknak lett igazuk, akik a harcot választották.

Négy színházban jelenleg kilenc előadást játszik, ezek közül Csiszár Imre rendezése, Az ügynök halála kiemelkedő. Milyen érzés Ben bácsit életre keltetnie a címszereplő, Willy Loman évtizedekkel ezelőtti megformálása után?

– Mivel játszottam már az ügynököt, fordítva is tudom a szövegkönyvet. Rutinból csinálom, de imádom!

Tizenhárom almafa címmel márciusban tart új bemutatót a Nemzeti. Wass Albert regénye korabeli írásokkal, levéltári anyagokkal egészült ki Vidnyánszky Attila rendező keze alatt. Milyen elvárásokkal készül a próbaidőszakra?

– Ebben a színdarabban az öreg zsidó fűszeres vagyok, de csak három jelenetem van. Azt, hogy mennyire lesz időszzerű a darab, hogy az emberek mennyire foglalkoznak Trianon bűneivel, nem tudom. A bemutató időpontjához közeledve egyre többet gondolkozom azon, hogy ha ezt a premiert erdélyi vagy felvidéki városban tartanánk, eget rengető sikere lenne, mert ott máig tartó, személyes ügy a száz évvel ezelőtti békediktátum.

Mészáros Márton
Fotó: Lambert Attila

európaRÁDIÓ

A református értékadó

94,4 Mhz 102,1 Mhz 90,4 Mhz 100,5 Mhz 100,0 Mhz
Debrecen Mezőkövesd Miskolc Nyíregyháza Sátorajaujhely

europaradio.hu

EGER 91.8 MHz | MISKOLC 95.1 MHz | TOKAJ 101.8 MHz
SÁTORAJAUJHELY 90.6 MHz | GYÖNGYÖS 102.2 MHz
ENCS 95.4 MHz | HATVAN 94.0 MHz | TÖRÖKSZENTMIKLÓS 96.4 MHz

SZENT
István
RÁDIÓ

szentistvanradio.hu

A kapitalizmus szakadékai

Az Oscar-díjas Élősködőről

Magyar idő szerint február 10-én hajnalban 92. alkalommal adták át az Amerikai Filmakadémia legrangosabb elismeréseit, az Oscar-díjakat. A legjobb filmnek járó szobrot a koreai Bong Joon-ho Élősködők című alkotása kapta, amit nyugodtan nevezhetünk filmtörténeti jelentőségű eseménynek, hiszen a főkategóriában először nyert nem angol nyelvű film.

De mit is tudunk a koreai filmművészetről? Tegyük a szívünkre a kezünket, nem sokat. Bár tavaly ünnepelték a koreai filmgyártás születésének centenáriumát, alig két évtizede, hogy először szerepelt koreai film a világ legrangosabb mozgóképes versenyén, a Cannes-i Filmfesztiválon. Szintén csak az ezredfordulón jelentek meg olyan alkotók, akik komoly fesztivál- és közönségsikereket tudtak felmutatni. Inkább az a kérdés tehát, mi történt az elmúlt években, minek köszönhető a mostani siker. A választ ott találjuk, hogy a koreai filmalkotók elkezdtek sajátos módon viszonyni a hagyományos mozgóképes műfajokhoz és az úgynevezett populáris, szórakoztató filmekhez. A legégetőbb, legaktuálisabb társadalmi problémák felé fordultak, és megpróbálták ezeket olyan módon a közönség elé tárni, hogy egyszerre legyen mélyen elgondolkodtató, szórakoztató és meglehetősen. Bong Joon-ho például úgy fogalmazott egy interjúban, hogy műfaji filmesnek tekinti magát, csak nem nagyon szereti tiszteletben tartani a műfajok teremtette konvencionális határokat. A társadalmi üzenetet legtöbbször éppen a rögzült formák megtörésén keresztül tudja megjeleníteni. Ennek megfelelően a műfajok keverése – ami állandó visszatérő jegy nem csupán Bong Joon-ho, hanem sok más koreai alkotó filmjeiben – nem valamiféle elhatározás eredménye, hanem járulékos következménye a megtört konvenciók alkalmazásának. Az *Élősködők* című film teljesen illeszkedik ebbe a képbe.

Az alkotás a Kitek család történetét beszéli el. Kim Kitek családja nyomorúságos, lerobbant szuterénben lakik, állandó munkája egyik családtagnak sincs. A gyerekek, bár okosak és leleményesek, anyagi forrás híján nem járnak főiskolára, és a szülők nem dolgoznak. Pizzásdobozok hajtogatásából élnek, közben lopják a szomszédtól az internetet, és más ehhez hasonló trükkökkel próbálnak egyről a kettőre jutni. Ám aztán bekopogtat az ajtajukon a nagy lehetőség: a fiú egyik barátja külföldre utazik, és megkéri, hogy addig helyettesítse őt a dúsgazdag Park családnál, ahol a nagylányt tanítja angol nyelvre. Kivu Kiteknek egy percben sem telik diplomát hamisítani, és ezzel a Kim család már be is tette a lábát Parkékhoz. De nem állnak meg itt. Lassan mindannyian a család közelébe férkőznek, például sofőrnek, házzvezetőnek vagy éppen a problémás kisgyerek mellé művészetterapeutának. Nem számolnak azonban azzal, hogy a Park család háza súlyos titkokat rejt...

Bong Joon-ho rendező fanyar humorú viccet mesél a szegények és a gazdagok közötti (egyre mélyülő) szakadékról, arról a társadalmi ollóról, ami mind több és több filmnek alaptémája napjainkban, és ami embereket milliárdjait érint. Fekete komédia? Társadalomkritikus szociodráma? Gyomorforgató thriller? Mind egyik elmondható Bong Joon-ho alkotásáról, aki így nyilatkozott filmjéről: „Vígjáték bohócok, tragédia gonoszok nélkül.” Már a cím is érzékletes, mert ember legyen a talpán, aki eldönti, hogy ki élősködik itt kin. A szegények a gazdagokon, vagy éppen fordítva? Az *Élősködők* egy embertelen világot mutat be, olyan stílusban, ami garantáltan mély nyomot hagy minden mozinéző lelké-

ben. „Valójában mindannyian ugyanabban az országban élünk, amit kapitalizmusnak hívnak” – nyilatkozta Bong Joon-ho.

Az *Élősködők* legfőbb erejét az adja, hogy olyan témát hoz fel színre és gondol tovább, ami intenzíven foglalkoztatja a világunkat. A gazdagok és a szegények közötti szakadék mélyülni látszik, és sürgősen tenni kell valamit a folyamat visszafordításáért. Ám legyen szó gazdagokról vagy szegényekről, a társadalom szétszakadása az *Élősködők* szerint nem kezdte ki a család összetartását. A filmben minden egyes szereplő a családját védelmezi, a családtagjait akarja jólétben tudni. Így a családok egysége, nyu-

godtan mondhatjuk, példaértékű. Bong Joon-ho azonban finoman azt is sugallja: ahhoz, hogy megoldást találjunk a mindannyiunkat érintő problémákra, túl kell(ene) látnunk a magunk körein, problémáin. Találunk megoldást? Ez már egy következő film témája lehet.

Göbel Ágoston

1% KÖSZÖNJÜK,
HA SEGÍT BENNUNKET!

ADÓSZÁMUNK: 18183674-1-42
ORSZÁGOS KATOLIKUS RÁDIÓ ALAPÍTVÁNY

MAGYAR KATOLIKUS RÁDIÓ
katolikusradio.hu

Egy film lokomotívja a színész energiája

Szabó István az alkotás lélektanáról

Régóta, már vagy két évtizede terveztem a vele való találkozást. Távolról, látásból ismertem az egykori filmgyárból, aztán az Operából, ahol nemcsak rendszeres műkedvelő látogató volt, hanem Eötvös Péter Három nővérének rendezőjeként is feltűnt. Filmjei mellett A trubadúr bécsi előadásait és a lipcsei Borisz Godunovot szintén maradandó élményként viszem magammal. Egyetemistaként sikerült elcsípnem valamit A napfény íze belvárosi forgatásaiból a Ferenciek terén és a Váci utcában. Például azt, ahogy az adott jelenetet az Újvárosháza kapualjában visszaneézve elmélyülten egyeztetett Ralph Fiennesszal. Február végén mutatják be Szabó István legújabb filmjét, a Zárójelentést, amelyet – a Mephisto, a Redl ezredes és a Hanussen után ismét – Klaus Maria Brandauer főszereplésével forgatott. Az Oscar-díjas alkotóval többek között a témák és az arcon megjelenő érzelmek születéséről, a zenéről és – jóllehet szegedi rendezése ezúttal elmarad – a Tannhäuseréről beszélgettünk.

– Hogyan alakul ki az a téma, amelyből végül is film készül? Azért nem tudom megmondani, mert általában egyszerre négy-öt különböző dolgon gondolkozom. Aztán valahogy az egyik elkezd fontossá válni, például úgy, hogy amit olvasok, ahhoz lesz érdekes. Vagy beszélgetek emberekkel, mesélnek történeteket, és furcsa módon ahhoz adnak hozzá. Így valójában a téma választ ki engem. Vagyis egyszerű csak azáltal válik fontossá egy téma, hogy bárki bármit mond, oda illik, azt egészíti ki. Akkor a többit elfelejtem, és ezzel foglalkozom. Ez az egyik lehetőség, ha én írom a forgatókönyvet. A másik, hogy szeretek olvasni. De az irodalmi művekből készült filmjeim mind felkérésre születtek. A Mephistóra Manfred Durniok producer kért fel. Örültem, megtiszteltetésnek tartottam, és nagyon akartam, hogy érdekes, jó és őszinte legyen. A Szabó Magda-regényre alapvetően Szabó Magda kért. Ő a Katalin utcára gondolt, végül Az ajtó lett belőle. A Maughamra (a Csodálatos Júliára – P. T.) a producer, Robert Lantos... Szóval felkérnek dolgokra, amelyek megfognak, tetszenek, és örülök, hogy megcsinálhatom. Ha nem ragad meg a téma, megköszönöm, és megmondom, hogy én ehhez nem értek.

Legutóbbi filmjével, a Zárójelentéssel kapcsolatos megérzése mikor és hogyan jelentkezett?

– Elkezdtem beszélgetni egy neves, nagy tekintélyű, egyetemi tanárként is működő, európai unióbéli klinikai orvossal, akinek hatvanöt évesen nyugdíjba kellett mennie. Nem akart magánrendelőt nyitni, és elkezdett valami egész mással foglalkozni; olyasmivel, ami gyerekkorában, fiatalkorában érdekelt. A története nagyon megrázott, így aztán érdeklődni kezdtem másoktól is: lehetséges ez? Kint bemutattak egy másik

orvosnak, aki például antikbútor-üzletet nyitott. Szabad idejében egész életében régi bútorokat restaurált, és imádkozta. Úgy éreztem, ezekből a különleges történetekből valami igazán érvényes és fontos téma bontakozik ki. Hiszen arról szól, hogy egy tehetséges, energiával teli ember egyszer csak nem csinálhatja azt, amit tud és – tanítani is – szeret, s elkezd keresni valami mást. Valamit, ami elfoglalja, leköti az energiáit, és segíti átadni mindazt, amire képes.

Vagyis újrakezdésről van szó?

– Egy nagyon nagy újrakezdésről. Már azzal, hogy egy pesti professzor lemegy falusi körorvosnak. A saját falujába, ahol egykor mindenki ismerte...

Ugye itt már áttértünk a filmre?

– Ez már a forgatókönyv. Nyugdíjazzák, így visszamegy a szülőfalujába, ahol nincs orvos. Korábban sok-sok éven át az édesapja volt a körorvos, előtte pedig a nagyapja. De ez a családi tradíció megszakadt, mert ő Budapestre került, és az apja halála után más vette át a pozíciót. Most pedig szembe kell néznie múlttal, jellel... Amikor már semmi sem megy, eljut a zenéhez.

A zenét még szóba hoznám, de beszéljünk előbb egy kicsit a színészválasztásról. Valamennyi filmjét egy-egy kiváló, erős karakterű, meghatározó jelentőségű színészegyéniségre építi. Legutóbb Helen Mirren uralta Az ajtó minden pillanatát. Ugyanez a szuggesztivitás igaz régi művész szövetségese, Klaus Maria Brandauerre is.

– Ez a negyedik közös filmünk. Mielőtt róla beszélnék, el kell mondanom, hogy én alapjában véve mindig színészben gondolkodom. Amikor elkezdtem írni egy forgatókönyvet, az adott szerepre már megvan bennem az ideális színész, aki szeretném, ha elvállalná, eljátszaná. Így készítettem Bálint Andrással, nem is tudom, vagy hat filmet, Bánsági Ildikóval hat filmet, Andorai Péterrel, akit szintén nagyon szerettem, hét vagy nyolc filmet. Amikor elgondolom és írom, már hallom, hogyan szólal meg általuk a figura.

Nagyon bízom abban, hogy a néző a színészek arcát követi, és az arcon megjelenő érzelmekkel azonosul, vagy azokat tagadja. A néző mindenképpen a színészek érzelmeivel kerül kapcsolatba. Egy film lokomotívja a színész energiája. Ezért abszolút színészpárti vagyok. Ez vonatkozik Brandauerre is. Rendszeres kapcsolatban vagyunk. Sokat beszélgettünk. Elmondtam neki a témát; megkérdeztem, hogy szerinte érvényes-e ez a történet Ausztriában, Németországban is. Azt mondta, igen. És így született meg a közös munka. De másokkal is így szeretek filmet csinálni.

A filmjeinek tehát legfőbb látványossága maga a színész; a tekintet, az arc?

– Az élő arc. Az arcon megjelenő gondolat, érzelmek és annak változása. A néző előtt születik meg egy érzelmek vagy egy gondolat, és előtte alakul át, hal el vagy születik egy újabb. A világ legnagyobb festői, mint Rembrandt, Tiziano, „csak” az álla-

potot festik meg, a tekintetben megörökítve a fantasztikus emberi mélységeket. Az érzelmek születését és átalakulását viszont egyedül a mozgóképek tudják közvetíteni. Ez a csodálatos a mozgóképek fölfedezésében: 1895. december 28-án vetítettek először filmet a Lumiére testvérek. Ez egy új dolog volt! Azóta folyamatosan tudjuk rögzíteni egy érzelmek megszületését és elhalását. És mi a részesei lehetünk ennek.

Itt vagyunk a művészet és a művészi önkifejezés lényegénél. Ahogy már utalt is rá, a zene nem csak kísérője, sokszor témája is a filmjeinek. Nem mellesleg operarendezéssel is foglalkozott. Honnan a zene iránti érzékenysége?

– A gyerekkoromból következik. A nagybátyám mérnökember volt, de nagyon jól zongorázott. Én lapoztam neki. Biccentett, én pedig lapoztam. Még nem tudtam, hogy mit, de hallottam valamit, ami megfogott. Operába is elvitt párszor, ahova mindig vitte magával a partitúrát. Lapozott a sötétben, és ha valami nem tetszett neki, ingatta a fejét. A klasszikus zene annyira közel áll hozzám, hogy nem is hallgatom mást. Egyszer beültem egy taxiba, és a sofőr olyan rádióadót hallgatott, amelyen csak klasszikus zenét játszanak. Kérdeztem tőle: ez most véletlen, vagy mindig ezt hallgatja? Azt mondta, hogy ő mindig ezt. Kérdeztem, miért, mire azt felelte: „Ez az a zene, amelyben föltesznek egy kérdést, és megválaszolják. Én pedig ettől megnyugszom. Nyugodtan ülök a kocsimban, ha klasszikus zenét hallok.” Ez olyan szép volt számomra, hogy soha nem felejttem el.

De visszatérve rám: a Zeneakadémián Mahler első szimfóniáját hallgattam, és arra gondoltam, hogy szeretnék csinálni egy filmet, aminek ez lehetne a kísérőzenéje. Mahler egyik motívuma egy gyerekdal. És ez lett az *Apa* című film. Azóta általában klasszikus zenéket használok.

És ott a Találkozás Vénusszal, amelyben a Tannhäuser szólal meg, az Offenbach titkai vagy éppen a Szembesítés a német karmester-géniusról, Wilhelm Furtwänglerről...

– Ezek elsősorban zenészekkel foglalkozó filmek, középpontjukban nem a zene áll, hanem a művész és a társadalom viszonya, a zene és a társadalom kapcsolata. A *Találkozás Vénusszal* viszont valóban egy operaelőadás születéséről szól.

A *Tannhäuser* ugyanis korábban, 1984-ban megrendezte a párizsi operaházban, Victor Vasarely díszleteivel, Markó Iván koreográfiájával, Wolfram szerepében Miller Lajossal... Sok kedvelt művet emlegethetnénk, de miért éppen a *Tannhäuser* lett egy ilyen vissza-vissza-köszönő darab a pályafutásában?

– Ez sem tőlem indult: Christoph von Dohnányi kért föl a megrendezésére. Mond-

tam, hogy én nagyon szeretem a zenét, de ehhez nem értek, nem tudom vállalni a felelősséget. Azt felelte, a felelősséget ő vállalja, én csak rendezzem meg. Dohnányi olyan sokszor és olyan határozottan kért, hogy a hiúság végül elvitt, és elfogadtam a felkérést. Párizsban a különböző szakszervezetek, pártok között éppen politikai csatározások zajlottak, melyek a munkánk bizonyos részét szinte lehetetlenné tették. E sokrétű operaélmény után David Puttnam angol producer – aki most Lord Puttnamként a brit parlament felsőházának tagja – szól, hogy szeretne csinálni velem egy filmet, és találunk témát. Elmeséltem a Dohnányival való párizsi élményeinket, amire rögtön rávágta: „Ez az! Írd meg egy szinopszisban. Adok rá két hetet!” Így született meg a *Találkozás Vénusszal*.

Úgy hozta az élet, hogy sokszor kellett elgondolkodnia ezen a Wagner-zenedrámán, amelynek romantikus indítású, mégis nagyon direkt, ha tetszik, provokatív témája a szent és a profán találkozási pontja, az érzékenység és a tisztaság kettőssége, a „végletek” Szent Agostont idéző radikális elválasztása, a vagy-vagy... A szegedi előadás

ebben a formában nem valósul meg, de mit tervezett? Mit mond ma Önnek ez a mű?

– Komolyan foglalkoztat. Úgy gondoltam el a szegedi előadást, hogy a nézőknek éreznie kell: a férfinak, Tannhäusernek ezzel a gyönyörű nővel, Vénusszal való találkozási mai történet. Hányszor előfordul, hogy egy házasság elhagyja a feleségét, mert elsodorja egy ilyen erotikus erő. Aztán egy ponton a nosztalgia keríti hatalmába: vágyni kezd a szépre, a hitre, a rendre – és otthagyja ezt a csábító nőt. Hétköznapi történet. Egy szálloda halljában ülünk; ha körülnézünk, biztosan találunk olyanokat, akik éppen ebben az élethelyzetben vannak. És az is egy mai történet, hogy valaki elszakad attól a baráti körtől, ahol felnőtt. Mindig vetélkedtek egymással, de barátok maradtak. Aztán egyszer csak visszatér, és szeretettel fogadják. De ebből újabb összeütközés, csatározás, versengés, majd menekülés lesz. Ez mindennapos dolog. És sajnos az is előfordulhat, hogy egy fiatal, tiszta és szép nő úgy érzi, meg kell halnia azért, akit elveszített. Nem beszélve arról, hogy az a valaki egy híres művész vagy bármi nagyon tehetséges ember. Aki nemcsak egy „test”, hanem nagy szellem is. Azért szerettem volna megcsinálni a *Tannhäuser*-t, mert a mai nézőről szól. Közben nem feledkezhetünk el arról, hogy a darab a XIII. század elején játszódik. Vagyis egy különös hidat kell felépíteni a nézők számára a lüktető ma és a múzeumi emlékként élő középkor között. Ez volt az elképzelésem.

Visszatérve a filmhez: a Zárójelentés bemutatója előtt állunk. De már tervezget?

– Egy-egy film készítése között minimum három év telik el. Az ember egy évig keresgél, legalább egy éven át előkészül, forgatókönyvet ír, három-négy hónapig forgat, aztán jönnek még az utómunkák. Sára Sándortól tanultam: ahhoz, hogy egy film nyolcvan-százalékos legyen, minimum százhatvan-százalékosan kell felkészülni. Ezt mindig próbáltam is betartani. Három-négy, de valamikor hét év egy film elkészülte.

Akkor úgy is kérdezhetem: most is érlelődnek Önben megvalósítandó történetek? Például mit olvas éppen, mi foglalkoztatja leginkább?

– Tolsztoj. Most Tolsztojt olvasom újra. Csodálatos, fantasztikus, élvezetes... Azt kérdezem magamtól: aki megismeri őt, hogyan merészheti magát utána írónak nevezni?

Merthogy az irodalom nagyjai mára már mindent megírtak?

– Nem is a minden a lényeg, hiszen írni bármikor bármiről lehet, hanem a miről és a hogyan! Ez a fontos.

Pallós Tamás
Fotó: InterCom

A néző pedig majd gondolkodik rajta

Az új pápa című sorozatról

Divatba jöttek a pápák. Legalábbis, ami a filmeket illeti. A Ferenc pápáról 2015-ben készült játékfilm után Wim Wenders forgatott dokumentumfilmet az egyházfőről, nemrég pedig *A két pápa* című alkotást is bemutatták. Emellett Paolo Sorrentino készített egy zavarba ejtő sorozatot – ez volt *Az ifjú pápa* –, melynek folytatását nemrég láthattuk *Az új pápa* címmel.

A szinte már szentként tisztelt XIII. Piusz pápa (Jude Law) éppen beszédet mond Velencében, amikor rosszul lesz. Mivel egy sikertelen szívátültetés után kómába esik, a bíborosok úgy döntenek, hogy új pápát kell választani. A két táborra szakadt kardinálisok azonban képtelenek megegyezni, ezért

mandó kíséri. A mindenki számára kínossá vált egyházfőt végül közmegegyezéssel „a halálba imádkozzák”. De III. János Pál drogfüggősége vagy Gutierrez bíboros (Javier Cámara) homoszexualitása is többnek látszik egyszerű polgárpukkasztásnál.

Az nem kérdés, hogy Sorrentino nincs jó véleménnyel a kúriáról. Voiello bíboros államtitkárról (Silvio Orlando) jegyzi meg az egyik hivatalnok, hogy az „úr segíti, de arról fogalma sincs senkinek, hogy ki ez az úr”. Máshol azt halljuk, hogy „a Vatikán szokásai szerint a zsarolás és a jóindulat között kell választani”. Az ügyek intézésénél pedig legtöbbször „elég a szokásos közöny”. A pápák környezetében tevékeny-

XIII. Piuszt sokan már életében szentnek tartották – a sorozat felfogása szerint az egyén még lehet szent, de az intézmény már nem –, III. János Pál viszont a középút, vagy inkább a középszer pápája. Alkalmazkodó, aki semmilyen jól megfogható irányt nem képvisel. De nem csak a pápák személyiségének megformálásán láthatjuk, hogy az alkotók jól ismerik a Katolikus Egyházat. Amikor a pápákat ellátó apácák fellázadnak, Voiello azzal hűti le őket, hogy „a nővérek joga az ember hatásköre, de az Egyház rítusa Isten ügye, arról nem lehet tárgyalni”. Brannox kastélyával szemben a nemrég szentté avatott John Henry Newman szobra áll. III. János Pál sokszor idéz a neves konvertitától.

A sorozat egyedi képi ábrázolásmódja, valamint Malkovich, Law és Orlando remek színészi játéka – és tegyük hozzá, a kiváló szinkronizálás – mellett a hosszabb-rövidebb beszédek és monológok lehetnek a legnagyobb hatással a nézőre. Sőt, igazából ezek adják meg a film sajátos karakterét. XIII. Piusz velencei és vatikáni beszéde pedig egyfajta keretbe is foglalja a történetet. Ismeretlenek merényletet követnek el Lourdes-ban, melyről III. János Pál egy különös, egyetlen szót ismételtető szónoklattal emlékezik meg: „nem”. Voiello Girolamo temetésén mond hatásos beszédet, de III. János Pál mellőzötteknek tartott prédikációja is megrázó erejű. „Isten senkitől nem tagadja meg az üdvözlés kegyelmét. Szeretjük a hiúságot és a bűnt, ezért azt hisszük, hogy Isten elhagyott minket. De Isten nem javítja ki a gyengeségeinket, nem fogja le bűnre készülő kezünket. Ő csak megvált minket” – mondja Gutierrez bíboros III. János Pálnak. Ugyanakkor az sem véletlen, hogy e szónoklatok középpontjában sokszor áll az Egyház; Istenről ritkábban beszélnek, és Jézus Krisztus neve gyakorlatilag el sem hangzik.

Az ifjú pápa esetében a néző még kereshette a rejtett utalásokat. Olyan is akadhatott, aki csupán azért nézte meg a sorozatot, mert várta, hátha megtud valami szafatosat a kúriáról. *Az új pápa* nem ennyire kiismerhetetlen, ennek ellenére nem világos, hogy a megbotránkoztatáson túl mit is akart szemléltetni Sorrentino. Attól tartok, igazából semmit. Brannox még a megválasztása előtt azt veti az Egyház szemére, hogy a problémákat nem oldja meg, csak húzza az időt, mondván, hogy „majd gondolkodik rajta”. *Az új pápa* sorozat esetében a néző sem tehet többet annál, mint hogy gondolkodik rajta.

a látszólag ártalmatlan Vigliettit (Marcello Romolo) teszik meg egyházfőnek, aki II. Ferenc néven azonnal munkához is lát. Működése azonban mindenkit megbotránkoztat, így nem igazán sajnálják, amikor váratlanul meghal. Az újabb jelölt Sir John Brannox (John Malkovich) lesz, aki csak hosszas rábeszélés után vállalja el a feladatot. Az új pápa a III. János Pál nevet veszi fel.

Hangvételét tekintve *Az új pápa* ott folytatja, ahol *Az ifjú pápa* abbahagyta. A satirikus, sokszor gúnyos kifejezésmód nemritkán kifejezetten szentségtörő stílusba fordul át. Nem csak azok a bevezető képsorok ingerelhetik a nézőt, melyeken lenge ruházatú apácák táncolnak egy világító kereszt előtt. II. Ferenc Ferenc pápa-karikatúra: válogatás nélkül engedi be a migránsokat a Vatikánba, begyűjti a bíborosok gyűrűjét és keresztjét, ráadásul mindenhova egy ferencesekből álló kom-

kedők a legkülönbébb, cseppet sem rokonszenves praktikák bevetésével igyekeznek elérni a céljaikat.

Ha csak ennyiről lenne szó, *Az új pápa* című sorozattal talán nem is kellene foglalkozni. A képlet azonban nem ilyen egyszerű. Sokszor hallhatunk olyan megfogalmazásokat is, melyek megfontolandók. Voiello egy monológjában a hatalom és a halálos bűn kapcsolatát boncolgatja. „A szeretet nem más, mint lemondás önmagáról” – mondja III. János Pál, mint ahogyan az is tőle hangzik el, hogy „a Biblia nem egy iPhone, amit frissíteni lehet”. „Az embert nem lehet megváltoztatni, de más útra terelni lehet.” „A pápa szimbólumokat teremt, a magyarázat mások dolga.” „Egy szent azzal is jót tesz, ha csak lélegzik.” Ezek akkor is elgondolkodtató mondatok, ha nem feltétlenül értünk velük egyet.

Istentől való az akarat

Hatalmas félgömb emelkedik ki a földből, a tetején a Szent Koronával és a jól ismert ferde kereszttel. *Isaac Newton* síremléke jut az ember eszébe, miközben azt a tablót nézi, amely *Rainer Péter* építész-belsőépítész tervrajzait, makettjeit, templomépítészeti elgondolásait mutatja be. A rajzon egy igazi gömböt láthatunk, amelynek nagyobb része a föld alá tagozódik, több emelet mélységben. Mindenképpen rendkívüli látványt nyújt ez a figyelemre méltó építészeti megoldás. A tabló csupán egy azok közül, amelyeket a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége Interdiszciplináris Szakosztálya bemutatott az intézmény Andrassy úti székházában, egy legalább százéves, hatalmas bérház emeleti irodájában és kiállítótermeiben.

Szagrális terek címmel rendezték meg a kamarakiállítást, amelynek megnyitóbeszédét *Simonffy Márta*, az MKISZ elnöke tartotta, majd *Nemcsics Ákos*, az Interdiszciplináris Szakosztály elnöke köszöntötte a vendégeket. „A tér, a naosz, a templom szolgálja a megtérteket, a keresztény közösséget, segíti a lelkeség valóságát és transzcendenciáját. A szent helyek az átlényegülés tereivé válnak. A szertartások, a vallási tanítás, a meditáció, az ima helye a templom, amely a közösséget szolgálja. A templom formavilága allegorikus elemekre épül, így válik az istentisztelet terevé, kultikus helyé. A művészet segíti és szolgálja a Biblia érvényesítését és megjelenítésének lehetőségét. (...) Ezen a tárlaton a magyar egyházművészet léte és valóságának szerepe, fontossága mutatkozik be. Minden egyes tablóval és képpel összekapcsolja a múlt építészeti, egyházművészeti megóvását szolgáló tényeket” – hallhatuk *Simonffy Márta* megnyitóbeszédében.

Szagrális, vagyis vallásgyakorlás céljára szolgáló épületekről, a templomokról van szó a kiállításon. *Rainer* 2005-ben tervezett gömbtemploma papíron maradt. Az építész többek között ezt írta erről: „Régóta foglalkoztat az ideális (ökumenikus) templom megtervezésének gondolata. Már a 70-es évek végén csináltam ideálterveket, maketteket. Az elmúlt negyedszázad alatt sok szagrális teret készítettem. Ezek zömmel a II. vatikáni zsinat szellemében átalakított római katolikus templombelső, liturgikus terek voltak, de akadt köztük református, evangélikus, görögkatolikus, nazarénus templom- és imaházbelső is. A mintegy hetven tervből tudtommal tizennégy valósult meg, természetesen a tervektől való kisebb-nagyobb eltérésekkel. Jó néhány pappal, közösséggel, templommal hozott össze a sors.”

Az *Andrassy* úti kiállítás azonban korántsem csak *Rainer* terveiről szól. Az egybenyíló két terem hátsó falán, a fő helyen *Bráda Tibornak* a dunajvárosi Krisztus Király-templomba készült, 2019-ben átadott hatalmas méretű üvegablakairól készült fényképeket láthatunk. Hiszen – ahogyan *Nemcsics Ákos* fogalmazott – a templomokat nem hozhatjuk el, viszont fényképeket, tervrajzokat mutathatunk róluk. *Bráda Tibor* festő- és üvegművész 90 négyzetméteres, csodálatos színes ablakai a kiállított reprodukciókon is remekül érvényesülnek.

Egy másik tablón *Mújdricza Ferenc* terve, a hévízi Nyolc boldogság hálaadó kápolna, 2013-ból: csupa fantázia, organikus alkotás; a kupolája olyan, mint egy éppen összeczárult virág.

Prokopp Mária művészettörténész ezt írta a szakvéleményében 2018-ban: „Örömmel látom *Mújdricza Ferenc* építész tervét, amely az aranymetszés törvényeit követve biztosítja a belépő számára a megnyugtató légkört, amely a gyógyuláshoz és a relaxá-

cióhoz a legbiztosabb elindulást jelenti. Ezután következik a lelki megnyugvás és a kapcsolatteremtés a teremő Istennel. Egyedül nála lelheti meg az ember a *boldogságát*, amit a keresztény ember számára a Nyolc Boldogság foglal össze. *Mújdricza Ferenc* terve

ezt a gondolatot jeleníti meg, kiegészítve a kozmoszt idéző, zodiákus jegyekre utaló kupolával, amely egyben a Hévízi-tó jelképét, a tavirózsát, az újjászületést jelképezi. Ezen a kupolán áradna be a *fény*, az ember lelkét megvilágosító *erő*, amely ugyancsak a gyógyulást, az újjászületést segítő tényező.”

A kiállításon festményeket is láthatunk, hiszen a tárlat interdiszciplináris, vagyis több tudományt, szakterületet érintő szándékkal készült. Sőt hozzátehetjük, ahogyan *Nemcsics Ákos* mondta: az építészet itt most a festészet oldaláról közelítve mutatkozik meg. Jól példázzák ezt *Nemcsics Antal* festőművésznek, a Budapesti Műszaki Egyetem tavaly elhunyt egykori tanárának a kiállításon látható freskótervei, rajzvázatai.

Gábor Mária Éva *Úrbarokk* című képe a science fiction világot idézi rendkívüli erővel; *Koppány Attila* merész színvilága, spirituális geometriája, gondolkodásra készítő elvont képei, mint például a *Jákob létrái*, figyelemre méltó, modern fel fogású alkotások.

Semmiképpen sem feledkezhettünk meg *Mester Éva* restaurátor művész, színdinamikai szakértő dokumentációjáról, *A középkori templomi freskók színalkalmazása Erdélyben a Szent László király-ábrázolásokban* című tablójáról. A homoródkarácsonyfalvai unitárius templom freskóinak színdinamikai elemzését olvashatjuk és láthatjuk *Mester Éva* szakavatott elemzésében. Megtudhatjuk például, hogy a sötét és telt színeket jobban kedvelték, mint a világos és tört színeket, és hogy a meleg színeket előnyben részesítették a hidegekkel szemben.

„A fundamentum Istentől való, / és Istentől való az akarat, / mely újra építi a falakat. / (...) Jönnek majd újra boldog építők, / és kiássák a fundamentumot, / s az erkölcs ősi, hófehér kővére / emelnek falat, tetőt, templomot” – olvashatjuk a kiállításon *Wass Albert* idevágó szavait.

A tárlat megtekinthető február 27-ig, hétfőtől csütörtökig 10 és 18 óra között az MKISZ székhelyén (1061 Budapest, Andrassy út 6., I. emelet).

Szöveg és kép: Mészáros Ákos

